

MARX

IN

BRUSSEL

EDWARD
DE MAESSCHALCK

DAVIDSFONDS

Karl Marx in 1861.

INHOUD

WOORD VOORAF – 9

HOOFDSTUK 1

Vormingsjaren – 11

Onbekommerde jeugd – 11

Het rijk van de Geest – 16

Van Keulen naar Parijs – 21

Een vriendschap voor het leven – 29

HOOFDSTUK 2

1845: Tijd voor bezinning – 33

Brussel, een bruisende stad – 33

Dagelijkse beslommeringen – 37

Engels over Engeland – 46

Het historisch materialisme – 54

HOOFDSTUK 3

1846: Zuivering – 63

Misère alom – 63

Stichting van het Communistische

Correspondentiecomité – 69

Afrekening met de Ware Socialisten – 79

Afrekening met Weitling – 85

Afrekening met Proudhon – 93

HOOFDSTUK 4

Brieven uit Sarcelles – 103

Naweeën van het gevangenisleven – 103

Een wanhopige liefde – 108

Het ellendigste dorp ter wereld – 116

HOOFDSTUK 5

1847: Van het woord naar de daad – 123

Een financiële chaos – 123

De Bond der Communisten – 126

De Deutsche Arbeiterverein – 130

De Deutsche Brüsseler Zeitung – 132

Op weg naar het Communistisch Manifest – 136

Het Communistisch Manifest – 138

Het politieke pragmatisme van Marx – 155

HOOFDSTUK 6

De Belgische situatie – 161

De Belgische Revolutie, een ontgoocheling? – 161

Liberalen en democraten in het verweer – 165

Franse sociale hervormers en hun invloed in België – 170

Toestand van de Belgische arbeidersklasse – 176

Vlaamse volksagitatoren – 180

HOOFDSTUK 7

Marx en de Belgische democraten – 185

Stichting van de Democratische Vereniging – 185

Marx speelt dubbel spel – 189

Spanningen tussen Marx en Jottrand – 193

HOOFDSTUK 8

Marx tegenover de Belgische repressie – 201

De Franse Revolutie en haar Belgische echo – 201

Marx uitgewezen en gearresteerd – 207

De naweeën van de affaire-Marx – 220

NAWOORD - 227

Marx en de revolutie van 1848 - 227

De parlementaire weg - 229

Armoede in Londen - 230

Eindelijk een beetje welstand - 232

De Eerste Internationale - 233

De commune - 234

De laatste jaren - 235

NOTEN - 240

LIJST VAN AFKORTINGEN - 261

INDEX VAN PERSOONSNAMEN - 264

WOORD VOORAF

Onder de talrijke geschriften van Karl Marx zijn er twee die al tijdens het leven van de communistische voorman internationale bekendheid verwierven en die op lange termijn zelfs invloed zouden uitoefenen op de grote politiek: het *Communistisch Manifest* uit 1848 en *Het Kapitaal* uit 1867. Laatstgenoemd werk was een gedegen economische verhandeling, waaraan Marx vijftien jaren van zijn leven had gewijd: jaren van ballingschap in Londen, van armoede, ontbering en verbittering. Hij was bijna vijftig jaar en oud voor zijn tijd toen *Het Kapitaal* werd gepubliceerd. Het *Communistisch Manifest* daarentegen was veeleer een brochure, een programma van de communistische partij in wording, dat in zes weken tijd in een koortsachtige, prerevolutionaire sfeer op papier werd gezet. Het *Communistisch Manifest* vormt het testament van de jonge, ongebroken Marx – toen nog geen dertig jaar oud – en heeft bovendien de verdienste dat het in een begrijpelijke en meeslepende stijl is geschreven, waardoor het tot op heden mensen kan aangrijpen en bezielen. Hoevelen zijn zich ervan bewust dat dat magistrale werk, waarin alle kiemen van *Het Kapitaal* reeds besloten lagen en waaruit Lenin en talloze andere revolutionairen de kracht van hun overtuiging hebben geput, in Brussel werd opgesteld?

Marx zou gedurende drie jaar in Brussel verblijven, van 1845 tot 1848, en die jaren behoren tot de meest creatieve van zijn leven. Het jonge België werd toen nog nauwelijks beroerd door de opdoemende socialistische en communistische bewegingen in Europa, maar Marx maakte van de nood een deugd en gebruikte

zijn gedwongen rust om, samen met Engels, zijn nog vage ideeën over het historisch materialisme en de onafwendbare gang van de geschiedenis uit te diepen. Toen hij eenmaal doordrongen was van de waarheid van zijn nieuwe visie op de maatschappij, begon hij als vanzelf in brieven en geschriften zijn bevrijdende boodschap uit te dragen en tegenover andersdenkenden te verdedigen. Het neutrale België, met zijn ruime persvrijheid en zijn centrale ligging tussen de grote mogendheden, bleek daarvoor de ideale plek. Geleidelijk en geholpen door de omstandigheden, ging Marx van de theoretische bespiegelingen naar de actie over en voegde de daad bij het woord. Hij was medestichter van de Bond der Communisten, met hoofdzetel in Londen, en schreef eigenhandig het programma: het *Communistisch Manifest*, waarin alle ideeën die in Brussel gerijpt waren, hun neerslag vonden.

De geleidelijke ontplooiing van Marx' gedachten en activiteiten in Brussel vormt het onderwerp van dit boek. Zij wordt beschreven in nauwe samenhang en wisselwerking met de wereld om hem heen. Die wereld beperkte zich niet tot filosofische stromingen en economische leerstelsels, maar omvatte ook mensen van vlees en bloed: Marx' liefhebbende echtgenote Jenny von Westphalen, zijn trouwe vriend Friedrich Engels, Belgische radicalen, medestanders en vijanden, politiemannen en ministers, huisbazen en minnaressen. Door middel van veelvuldige citaten uit brieven en geschriften, waarvan er vele hier voor het eerst in het Nederlands worden vertaald, wordt getracht een authentiek en suggestief beeld op te hangen van drie jaar denken en leven van Karl Marx, die in het kleine stille Brussel de grondslag heeft gelegd van een wereldrevolutie.

HOOFDSTUK 1

Vormingsjaren¹

Onbekommerde jeugd

Karl Marx werd op 5 mei 1818 geboren in Trier, een bescheiden, maar prachtig gelegen provinciestad in het Moezeldal. In het stadsbeeld overheersten de herinneringen aan het verleden: fraaie patriciërshuizen, middeleeuwse kerken en Romeinse monumenten. Het huis in de Simeonstrasse, waar Karl opgroeide, stond op enkele honderden meters van de Porta Nigra. Belangstelling voor de geschiedenis werd de jongen dus wel van kindsbeen af ingeprent, maar ook de eigentijdse maatschappij zou hem spoedig fascineren. Trier had immers bewogen jaren achter de rug. Als onderdeel van het Rijnland was de stad onder Napoleon bij Frankrijk ingelijfd en raakte ze vertrouwd met de vernieuwende en zelfs revolutionaire ideeën uit het zuiden. De vader van Karl, Heinrich Marx, geloofde vurig in de natuurlijke goedheid van de mens en de onweerstaanbare opmars van de rede, die op den duur zouden leiden tot een vrijere en rechtvaardiger samenleving. Was zijn eigen leven daarvan niet het treffende bewijs? Geboren als jood uit een voorgeslacht van rabbijnen, had hij zich als advocaat weten op te werken tot een alom geacht en volwaardig staatsburger. Na de val van Napoleon verslechterde zijn situatie door de aanhechting van het Rijnland bij het autoritaire en superchristelijke Koninkrijk Pruisen. Om zijn ambt als advocaat verder te kunnen uitoefenen, bekeerde Heinrich Marx zich in 1817 formeel tot het protestantisme en zou later ook zijn negen kinderen laten dopen. Zijn werkelijke geloof bleef echter dat in de redelijke

en zedelijk hoogstaande mens, en in dat opzicht zou de zoon de voetstappen drukken van zijn vader. Karl heeft zijn vader oprecht liefgehad, veel meer dan zijn moeder, de tamelijk bekrompen Henrietta Presburg, dochter van een rabbijn uit Nijmegen. Tijdens zijn latere leven zou enkel de hoop op een erfenis Marx behoeden voor een totale breuk met haar.

De familie Marx was ver van onbemiddeld. Ze bezat wijngaarden aan de Moezel en had omgang met de hoogste kringen van de stad. Een van de relaties van zijn vader die op Karl een diepe stempel zou drukken, was baron Ludwig von Westphalen, een hoge Pruisische regeringsambtenaar met een ruime blik en een zeer ontwikkelde cultuur. De baron was toen al boven de zestig, maar vatte toch genegenheid op voor de leergierige jongeman. Tijdens hun wandelingen in de schilderachtige omgeving van Trier introduceerde hij de gymnasiumstudent in het rijke domein van de literatuur. Hij dweepte met Homeros, Shakespeare en de romantische Duitse dichters, en scherpte bovendien Karls interesse voor de progressieve liberale ideeën aan, die uit Frankrijk overwaaiden. Karl Marx was bijzonder trots op die merkwaardige vriendschap en hield er een onwankelbaar zelfvertrouwen aan over, dat hem heel zijn leven zou kenmerken. Hij zou er ook een huwelijk aan overhouden met de oudste dochter van de baron: Jenny von Westphalen, alhoewel vier jaar ouder, toch een knappe verschijning en de beste partij van de stad. Karl was zeventien jaar toen hij haar in het geheim zijn eeuwige liefde verklaarde. Hij zou nog meer dan zeven lange jaren moeten wachten voor hij haar kon huwen.

In de herfst van 1835 liet Marx zich, op aanraden van zijn vader, inschrijven in de rechtsfaculteit van de universiteit van Bonn. Daar stortte hij zich meteen in het bruisende studentenleven, leerde drinken, roken, nachtbraken en geld verbrassen. Hij bracht een nacht in de gevangenis door, duelleerde en werd betrap op

verboden wapens. Ondertussen volgde hij lessen, vooral over literatuur, en wijdde zich met overgave aan het schrijven van romantische gedichten, die hij opdroeg aan zijn geliefde. In Bonn verloor de jonge Marx alle zin voor realiteit en vergat er zelfs zijn ouders bij. De eerste brief van Heinrich Marx aan zijn zoon is typerend:

Lieve Karl. Meer dan drie weken zijn voorbijgegaan, sedert je vertrokken bent en er komt geen taal of teken van je. Je kent je moeder en haar angstige bezorgdheid, en toch deze grenzeloze nonchalance. Dit versterkt mij helaas in mijn overtuiging dat, ondanks al je goede eigenschappen, het egoïsme in je hart overheeft. Moeder weet niets van deze brief. Ik wil haar angst niet nog vergroten. Maar ik herhaal het, je handelwijze is onverantwoordelijk! Ikzelf kan wachten, maar ik verwacht wel dat je zo spoedig mogelijk je moeder geruststelt.²

We begrijpen Karls terughoudendheid maar al te goed, wanneer we de eerste pennenvrucht van zijn moeder lezen:

Mag ik je doen opmerken, lieve Karl, dat je zindelijkheid en orde nooit als bijzaak mag beschouwen, want daarvan hangt je gezondheid en opgewektheid af. Zorg er stipt voor dat je kamers vaker gepoetst worden op vastgestelde tijdstippen, en was jezelf, mijn lieve Karl, iedere week met spons en zeep. Hoe doe je het met de koffie? Maak je hem zelf of hoe gaat dat? Ik vraag je alles over het huishouden te willen vertellen. Je beminlijke muze zal zich wel niet door het proza van je moeder beledigd voelen?³

Natuurlijk voelde de muze, waarmee Marx toen worstelde, zich wel beledigd! Tijdens de eerstkomende maanden schreef Marx tientallen hoogdravende gedichten, die wemelden van sirenes en oden aan de sterren, maar die Jenny tranen van verrukking de-

Marx in Brussel
Edward de Maesschalck

© 2023 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, 2060 Antwerpen en Edward de Maesschalck
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds' is het geregistreerde
merk van Davidsfonds vzw, Sluisstraat 79 bus 03.01, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk maart 2023

Opmaak omslag: Buro Blikgoed
Opmaak binnenwerk: Ready2Print

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige
vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen
of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3991 6

D/2023/0034/190

NUR 680